

Αντιναύαρχος ε.α.  
Δρ Στυλιανός Πολίτης

## Οι Σχετικές με τον Πόλεμο Αντιλήψεις στην Αρχαία Ελλάδα

Μέσα από τη θρησκεία και τους προσφιλείς μύθους βλέπουμε να εκφράζεται η *oripio juris* ενός λαού, δηλαδή η πεποίθηση ότι είναι δίκαιο κάποιοι κανόνες συμπεριφοράς που σήμερα αν συνοδεύονται από σταθερή και ομοιόμορφη πρακτική αποτελούν έθιμο. Στην Αρχαιότητα διαπιστώνουμε τέτοια *oripio juris* σε κανόνες συμπεριφοράς εμπολέμων. Παρατηρούμε όμως ότι αυτοί εφαρμόζονταν μόνο από τους Έλληνες. Στα άλλα έθνη υπήρξαν ελάχιστα σποραδικά παραδείγματα. Γι' αυτό ίσως θα μπορούσαμε να μιλήσουμε για ένα διακρατικό μεταξύ ελληνικών κρατών εθιμικό δίκαιο και όχι για ένα διεθνές όπως το εννοούμε σήμερα. Αξίζει μάλιστα να σημειωθεί ότι η εφαρμογή από τους προγόνους μας αυτών των κανόνων δεν βασιζόταν στην αρχή της αμοιβαιότητας, αλλά τους εφαρμόζαν σε κάθε περίπτωση ανεξάρτητα από το τι έπρατταν οι αντίπαλοι τους. Σημαντικό είναι το παράδειγμα του Σπαρτιάτη Στρατηγού Πausανία<sup>1</sup>. Κάποιος τόλμησε να του προτείνει να πάρει εκδίκηση για το χαμό του θείου του Βασιλιά Λεωνίδα, που έπεσε στις Θερμοπύλες. Επειδή οι Πέρσες είχαν τοποθετήσει το κεφάλι του σε παλούκι του συνέστησε να κάνει το ίδιο και αυτός στον Αρχιστράτηγο των Περσών, Μαρδόνιο. Μόλις άκουσε αυτή την πρόταση ο Πausανίας, έδωσε την πρέπουσα απάντηση: «*Τα πρέπει μάλλον βαρβάροισι ποιείειν ή περ Έλλησι*». Δηλαδή αυτά αρμόζουν στους βαρβάρους και όχι στους Έλληνες.

Η φιλοπατρία και η ανδρεία των αρχαίων Ελλήνων είναι γεγονός αναμφισβήτητο όπως και η απέχθεια τους για τους πολέμους. Ακόμα και στη μάχη ονειρευόταν την ειρήνη. Οι παραστάσεις της όμορφης ειρηνικής ζωής σε ασπίδες πολεμιστών, όπως εκείνη του Αχιλλέα, μας το αποδεικνύουν<sup>2</sup>. Επιπλέον όλοι οι άλλοι λαοί είχαν πολλούς ναούς αφιερωμένους σε θεούς του πολέμου, ενώ στην αρχαία Ελλάδα συναντάμε ελάχιστα Ιερά κυρίως απλούς βωμούς αφιερωμένους στον «*αίματι ανδροφόνωι χαίρωντα, πολεμοκλόνο φρικτό*» θεό του πολέμου<sup>3</sup>. Ο Όμηρος μάλιστα όχι μόνο δεν δείχνει ιδιαίτερη συμπάθεια στον θεό του πολέμου αλλά στην Ε' Ραψωδία της Ιλιάδας τον αναθεματίζει. Τον αποκαλεί «*κακό θεό ... πιο μισητό απ' όλους τους θεούς που μένουν στον Όλυμπο, γιατί πάντα του αρέσουν οι έριδες και οι πόλεμοι*». Μέσα από την Ορφική υμνολογία επίσης βλέπουμε το τι πίστευαν γι' αυτόν οι Αρχαίοι Έλ-

---

<sup>1</sup>Μεγάλος Στρατηγός και Ναύαρχος του 5ου π.Χ. αιώνα. Γιος του Κλεόμβροτου κι ανεψιός του Βασιλιά Λεωνίδα, του ήρωα των Θερμοπυλών. Ο Πausανίας απέκτησε μεγάλη φήμη και δόξα, ζηλευτή ανάμεσα στους Έλληνες. Το 479 π.Χ., κάτω απ' τις δικές του διαταγές, τα Ελληνικά στρατεύματα νίκησαν στις Πλαταιές το στρατό των Περσών με Αρχιστράτηγο το Μαρδόνιο. Το περιστατικό που ακολούθει αναφέρεται από τον Ηρόδοτο στο βιβλίο του με τίτλο «Καλλιόπη».

<sup>2</sup> Cf. ΛΙΣΜΑΝΗ Δ., «Περί Πολέμου-Διαβάζοντας τους Αρχαίους», σελ. 28.

<sup>3</sup> Η Βοιωτία και ειδικά η Θήβα είναι ή έδρα της παλαιότατης λατρείας του Άρεως. Οι Θηβαίοι μάλιστα πίστευαν ότι ήσαν απόγονοι του Άρεως και της Αφροδίτης. Ο Άρης συχνά αποκαλείται Εννάλιος. Η προέλευση της λέξεως αυτής κατά μερικούς μεν είναι από τη θεά Εννώ που τον ακολουθούσε στη μάχη μαζί με τους δαίμονες των μαχών, της καταστροφής και του ολέθρου, κατ' άλλους δε από τον προομηρικό θεό του πολέμου τον Εννάλιο που στην Ιλιάδα ταυτίζεται με τον Άρη.

ληνες. Δεν ήταν ο καλός θεός τους και μόνο τον φοβόντουσαν! Επίκληση Άρεως<sup>4</sup> γινόταν μόνο όταν όλες οι εναλλακτικές λύσεις είχαν εξαντληθεί και η ένοπλη σύγκρουση ήταν πια αναπόφευκτη. Ακόμα και οι κατ' εξοχήν πολεμιστές, οι Σπαρτιάτες τον απεικόνιζαν αλυσοδεμένο<sup>5</sup>. Στην ειρήνη, οι επικλήσεις στο «βροτοκτόνο» και «φόνους πεπαλαγμένο αεί» θεό του πολέμου, ήταν μόνο εξευμενιστικές. Σαν να προσπαθούσαν να τον «καλοπιάσουν» και να γλιτώσουν από τη μανία του όταν αυτή θα οδηγούσε τους ανθρώπους σε σύγκρουση. Σε αυτόν απευθυνόντουσαν οι γονείς παρακαλώντας τον για **«την ειρήνη που μεγαλώνει τους νέους και χαρίζει την ευτυχία»**. Τον κολάκευαν με όμορφα λόγια αποκαλώντας τον **«των απαράβατων Αρχών της Θέμιδος, (δηλαδή της Δικαιοσύνης) κυρίαρχο», «της καλής (δηλαδή της δίκαιας) πολεμικής νίκης πατέρα», «λαμπερό οδηγό σε ότι είναι απόλυτα δίκαιο και των ανδρείων Στρατηγού», «των γενναίων ανθρώπων βοηθό»** προστάτη της **«θαρραλέας νεότητας»**. Αυτόν ικέτευαν και οι ευγενείς νέοι της αρχαιότητας για να **«να μπορέσουν να αποσεισουν κάθε πικρή κακία από το κεφάλι τους, να νικήσουν κάθε απογοητευτική ορμή της ψυχής τους και της διάθεσής τους καθώς και το οξύ μένος, για να κατανικήσουν ότι γενικά τους ερεθίζει»** ζητώντας απ' αυτόν **«να τους δώσει θάρρος να επιμένουν στην ειρήνης τους αιώνιους θεσμούς, αντιμετωπίζοντας με επιτυχία τις ιταμές αξιώσεις των εχθρών και τις βίαιες καταστροφικές τους δυνάμεις»**<sup>6</sup>.

Σε μια εποχή που η δουλεία ήταν καθεστώς και που κυρίως δεν είχε ακόμα κατανοηθεί η σκοπιμότητα των «ανθρωπιστικών» κανόνων,<sup>7</sup> δεν μπορούσε να μην ισχύει η γενική αρχή: **«τα του πολέμου πάντα τω νικητή δούλα γίνονται»**. Γι' αυτό και δεν πρέπει να μας εκπλήσσει η διαπίστωση του Ξενοφώντος: **«Νόμος γαρ εν πάσιν ανθρώποις αἴδιο ἐστίν, ὅταν πολεμούντων πόλις αλώ των αλόντων είναι και τα σώματα τα εν τη πόλει και τα χρήματα»**. Δυστυχώς είναι αλήθεια ότι στην αρχαιότητα μετά τον πόλεμο οι πόλεις καταστρέφονταν ολοσχερώς, λεηλατούνταν οι περιουσίες και οι κάτοικοι, εάν δεν εύρισκαν το θάνατο, μετατρέποντο σε δούλους για όλη την υπόλοιπη ζωή τους. Αυτό ήταν και η μεγάλη θλίψη του Έκτορα που έδειξε να προτιμά τον θάνατο, παρά να δει την αγαπημένη του σύζυγο Ανδρομάχη ταπεινή δούλη, μετά την ήττα που περίμενε την Πόλη του. Οι αρχαίοι όμως πρόγονοι εκτιμούσαν ιδιαίτερα το μαχητή. Γι' αυτό και οι αιχμάλωτοι τις περισσότερες φορές είχαν διαφορετική μεταχείριση. Συνήθιζαν να βρίσκουν τρόπο για την ανακούφιση τους. Ο θεσμός του έρανου υπέρ των αιχμαλώτων ήταν πολύ διαδεδομένος. Το αίτημα αιχμαλώτου για την απελευθέρωση του εξεταζόταν με προσοχή και πολλοί έσπευδαν να συγκεντρώσουν χρήματα για την εξαγορά του. Ενώ όμως για όλους τους Έλληνες αυτό ήταν μια επιτακτική ηθική υποχρέωση, ειδικά για τους Αθηναίους ο «έρανος» ήταν αναγκαστικός. Οι Αθηναίοι πολιτικοί άνδρες μάλιστα αλλά και οι ρήτορες, θέλοντας να ενθου-

<sup>4</sup> Η επίκληση από τους πολεμιστές στη διάρκεια της μάχης ήταν με την κραυγή «ελελεύ» όπως σήμερα φωνάζουμε «αέρα».

<sup>5</sup> Μια άποψη ήταν για να μη φύγει ποτέ από την πόλη. Δύσκολα όμως μπορεί να γίνει πιστευτή αυτή η εκδοχή που θέλει ένα «παντοδύναμο θεό» εξαναγκασμένο να παρέχει προστασία.

<sup>6</sup> Κατάληξη του Ορφικού Ύμνου, "Εις Άρεα" σε ελεύθερη απόδοση.

<sup>7</sup> Οι αποκαλούμενοι «ανθρωπιστικοί κανόνες», αφορούν τη μεταχείριση των αιχμαλώτων των τραυματιών και του αμάχου πληθυσμού. Ξεκίνησαν από σκοπιμότητα και τίποτε άλλο. Η τήρηση αυτών των κανόνων αρχικά από τους Ρωμαίους, αποσκοπούσε στο να δημιουργηθεί ένα αίσθημα εμπιστοσύνης στον αντίπαλο και με βάση αυτό κάποιοι από τους μαχητές να μην διστάζουν να παραδοθούν ή να συνθηκολογήσουν. Επίσης η καλή μεταχείριση των αμάχων αποσκοπούσε στην εξασφάλιση καλής συνεργασίας με τους κατακτητές και την αποφυγή εξεγέρσεων. Δεν πρέπει να ξεχνάμε ότι το ηθικό του εχθρού ενισχύεται όχι μόνο με την κακοποίηση του στρατιωτικού του προσωπικού, αλλά και με την κακοποίηση των αμάχων του. Cf. DRAPER G.I.A.D., *«Το Δίκαιον του Πολέμου και η Στρατιωτική Εκπαίδευσις»*, σελ. 82.

σιάσουν το ακροατήριο τους υπενθύμιζαν με υπερηφάνεια τα μεγάλα ποσά που είχαν δαπανήσει για να εξαγοράσουν κάποιους «*εκ των πολεμίων αιχμαλώτους*»<sup>8</sup>.

Σε αυτή τη μακρινή εποχή όμως ίσχυαν και κανόνες διεξαγωγής των στρατιωτικών επιχειρήσεων. Οι πρώτες γραπτές αναφορές συναντώνται στον Όμηρο. Ο θεικός ποιητής, μέσα από τα Έπη του, αληθινά Ευαγγέλια του πολιτισμού, μας δίνει τους πρώτους κανόνες διεξαγωγής των πολεμικών επιχειρήσεων, παραθέτοντας και παραδείγματα σκληρής τιμωρίας από τους θεούς όμως, για έλλειψη ανθρωπισμού από τους εμπολέμους, για προσβολή των Αξιών και για κάθε δόλια ενέργεια. Με αυτή την άριστη διδακτική μέθοδο διαπαιδαγώγησε τους ελληνόπαιδες της αρχαιότητας και έγινε οδηγός της συμπεριφοράς σημαντικών προσωπικοτήτων όπως ο Μέγας Αλέξανδρος. Αναμφίβολα τα Αθάνατα Έπη είναι εκείνα που δίδαξαν το μεγάλο Έλληνα Στρατηλάτη, ο οποίος όπως λέγεται κοιμόταν με προσκέφαλο την Ιλιάδα. Αυτός είναι και ο λόγος που ο Μακεδόνας Βασιλιάς, σαν ένθερμος μελετητής του Ομήρου, υπήρξε ενάρετος στρατιωτικός. Όταν μάλιστα αφιέρωσε στον Παρθενώνα τριακόσιες ασπίδες λάφυρα από τους Πέρσες, δεν το έκαμε για θρίαμβο, αλλά μόνο σαν μια ταπεινή ευχαριστία στη θεά<sup>9</sup>. Με δικαιολογημένη υπερηφάνεια αναγνωρίζουμε το γεγονός ότι στη γενική ιδέα του δικαίου των πολεμικών επιχειρήσεων, πρωτοπόροι αναγνωρίζονται οι Αρχαίοι Έλληνες! Στην Ιλιάδα πρωτοεμφανίζονται θεσμοί που διατηρούνται μέχρι και σήμερα και αποτελούν το σύγχρονο διεθνές δίκαιο που εφαρμόζεται στις πολεμικές επιχειρήσεις. Οι αποστολές κηρύκων - απόλυτα σεβαστών - η εκχειρία, η ανακωχή, η προσπάθεια αρχικής επίλυσης της διαφοράς με ειρηνικά μέσα είναι μερικά σημαντικά δείγματα ύπαρξης τέτοιων θεσμών. Σύμφωνα με το μύθο, πριν την έναρξη του Τρωικού Πολέμου έγινε η πρώτη γνωστή προσπάθεια επίλυσης της διαφοράς με ειρηνικά μέσα. Ο επιδέξιος χειριστής του λόγου Οδυσσεάς και ο εγκαταλελειμμένος σύζυγος Μενέλαος πήγαν στη Τροία για να διαπραγματευθούν την επιστροφή της Ωραίας Ελένης αλλά και των θησαυρών που είχε αρπάξει ο Πάρις από τη Σπάρτη. Ο Πάρις δεν αρνήθηκε την επιστροφή των θησαυρών. Όμως δεν επέστρεψε με τίποτα την Ελένη. Μαζί του συμφώνησε και ο πατέρας του, ο Βασιλιάς Πρίαμος! Ο συνετός Οδυσσεύς γνωρίζοντας ότι ο πόλεμος είναι ο χειρότερος τρόπος επίλυσης των διεθνών διαφορών, προσπάθησε με όλες τις δυνάμεις του να τους μεταπείσει. Δυστυχώς όμως δεν είχε αποτέλεσμα και έτσι άρχισε ο Τρωικός Πόλεμος μετά από επίσημη δήλωση προς τους Τρώες<sup>10</sup>. Αυτή είναι και η πρώτη αναφορά σε επίσημη κήρυξη πολέμου, έστω μυθική. Οι Αχαιοί όπως γνωρίζουμε νίκησαν. Όχι όμως με τη γενναιότητα τους αλλά με δολιότητα. Ο Δούρειος Ίππος, ένα υπέροχο κατασκευάσμα αφιερωμένο δήθεν στους θεούς έκρυβε μέσα τους στρατιώτες που κατέλαβαν τη Τροία!<sup>11</sup> Ο «*Αναξ Ανδρών*», Αγαμέμνων δηλαδή ο «*αρχιστράτηγος*» που ενέκρινε το σχέδιο και διέταξε την εκτέλεση του, τιμωρήθηκε από τους θεούς πολύ αυστηρά. Όταν γύρισε στην Πατρίδα του, δολοφονήθηκε από την άπιστη σύζυγο του και τον εραστή της με το χειρότερο τρόπο. Τιμωρία από τους θεούς όμως ήταν και ο αρχικός λόγος των περιπλανήσεων του Οδυσσεά, που σαν «*επιτελής*» συνέλαβε την ιδέα και την εισηγήθηκε<sup>12</sup>. Κάποιες φορές η τιμωρία για παράβαση των ιερών κανόνων του

<sup>8</sup> ΜΑΝΩΛΑ Ε., ΠΑΝΑΓΟΠΟΥΛΟΥ Α., Ελληνικές Ανθρωπιστικές Παραδόσεις, σελ. 3.

<sup>9</sup> Cf. ΟΜΗΡΟΥ ΙΛΙΑΔΑ, (μετάφραση και σχόλια Καζαντζάκη Ν., Κακρυδής Ι.Θ.), σελ. 36, 44, 34, 26, 93, 115, 256 και 267.

<sup>10</sup> ΖΑΜΑΡΟΦΣΚΥ Β. Ελληνική Μυθολογία - Θεοί και Ήρωες, τ. 4<sup>ος</sup>, σελ. 577.

<sup>11</sup> Βλ. POLITIS S., "*Stratagems, deceits and international law – Examples from history*".

<sup>12</sup> Το πιθανότερο είναι ότι η Τροία καταλήφθηκε με χρήση εξελιγμένης πολιορκητικής μηχανής. Σύγχρονοι μελετητές αμφισβήτησαν με σοβαρά επιχειρήματα όσα γράφει ο Όμηρος για το Δούρειο Ίππο. Το ίδιο είχε αμφισβητήσει και ο Πανσανίας. Βλ. ΛΙΣΜΑΝΗ Δ., «*Παραλειπόμενα της Ναυτικής Προϊστορίας, Μύθοι και Αλήθειες*», σελ. 195-7. Ο μύθος αυτός ίσως να χρησιμοποιήθηκε από τον μεγάλο

πολέμου δεν ερχόταν κατευθείαν από τους θεούς αλλά από ανθρώπους που ενεργούσαν κατ' εντολή τους. Με αυτό τον τρόπο τιμωρήθηκε και ο Αχιλλέας. Ο σημαντικότερος ήρωας της Ιλιάδας ήταν αθάνατος, είχε όμως ένα και μοναδικό τρωτό σημείο, τη πτέρνα του. Μετά τη βάνουση και αποτρόπαια μεταχείριση του νεκρού Έκτορα, που σύρθηκε απ' αυτόν σαν τρόπαιο στο πεδίο της μάχης, η θεά Αφροδίτη είπε το μεγάλο μυστικό στον Πάρι. Αυτός ανέλαβε να τιμωρήσει με θάνατο τον παραβάτη των Θεϊκών Κανόνων του Πολέμου.

Μέσα από την Ιλιάδα επίσης μαθαίνουμε ότι και σε εκείνη την εποχή μετά από τις επιδρομές ακολουθούσε λεηλασία και αρπαγή ανθρώπων. Από όλα αυτά επίλεκτο μέρος λάμβαναν οι αρχηγοί. Στην Α' Ραψωδία, η κόρη του ιερέα του Απόλλωνα Χρύση η Αστυνόμη και η κόρη του Βρίση η Ιπποδάμεια «παραχωρήθηκαν» στον Αγαμέμνονα και στον Αχιλλέα αντίστοιχα. Η οργή των θεών δεν άργησε να εκδηλωθεί, εξαπολύοντας όλα τα δεινά σε βάρος των Αχαιών. Από αυτό το σημείο μάλιστα ξεκινά την εξιστόρηση του Τρωικού Πολέμου, ο θεϊκός ποιητής με την επίκληση στη Μούσα: *«Μήνιν άειδε θεά, Πηληϊάδεω Αχιλλής ουλομένην, ή μυρί' Αχαιοίς άλγε' έθηκε, πολλές δ' ιφθίμους ψυχάς Αϊδι προΐαψεν ηρώων, αυτούς ελώρια τεύχε κύνεσσιν οιωνοισί τε πάσι .....»*. Στην Ομηρική εποχή επίσης, οι αιχμάλωτοι απελευθερώνονταν με λύτρα και υπήρχε η συνήθεια της σύλησης των νεκρών. Η αφαίρεση των όπλων ήταν ο θρίαμβος του νικητή και κάτι πολύ ατιμωτικό για τους συμπολεμιστές του νεκρού. Γι' αυτό και γινόταν μεγάλος αγώνας για τη διάσωση του νεκρού με τον οπλισμό του. Η αφαίρεση των όπλων θα μπορούσε ίσως να δικαιολογηθεί σαν «κατάσχεση πολεμικού υλικού». Όμως αυτό δεν φαίνεται να κυριαρχεί σαν ιδέα σε μια εποχή που η κατασκευή των όπλων δεν ήταν κάτι το πολύ δύσκολο. Ήταν απλά και μόνο μια απ' τις συνήθειες της εποχής. Ο Όμηρος δεν τα επιδοκιμάζει όλα αυτά. Αντίθετα τα αποδοκιμάζει και μάλιστα πολύ έντονα. Ειδικά το καύχημα του νικητή πάνω στο νεκρό αντίπαλο του το θεωρεί ύβρη, γεγονός που επιφέρει την οργή των θεών. Το ίδιο ισχύει και για τη χρήση δηλητηρίου στα όπλα των πολεμιστών, που στην Οδύσεια αναφέρεται σαν *«ανάθεμα στους θεούς»*.

Ο Ξενοφών, ο Πλούταρχος, ο Διόδωρος και άλλοι συγγραφείς επαληθεύοντας τον Όμηρο, μας διαβεβαιώνουν για την ύπαρξη εθιμικών κανόνων δικαίου του πολέμου στην εποχή τους. Οι κανόνες αυτοί αφορούν την ταφή των νεκρών, το σεβασμό των κηρύκων, το άσυλο των ναών, την κήρυξη του πολέμου καθώς και τη πιστή τήρηση των συνθηκών. Το Αμφικτιονικό Συνέδριο μάλιστα είχε θεσπίσει κανόνες πολέμου σύμφωνα με τους οποίους απαγορευόταν να μείνουν άταφοι οι νεκροί των μαχών, εκτός από τους ιερόσυλους, και οι ναοί χαρακτηριζόντουσαν άσυλα, όπου απαγορευόταν ο φόνος όσων κατέφευγαν εκεί. Γνωστή είναι η δίκη με την οποία τιμωρήθηκαν πολύ αυστηρά οι Αθηναίοι Στρατηγοί, νικητές του Σπαρτιατικού στόλου στη ναυμαχία των Αργινουσών το 406 π.Χ., επειδή λόγω δυσμενών καιρικών συνθηκών δεν μπόρεσαν να περισυλλέξουν ναυαγούς και νεκρούς. Αυτό συνέβη γιατί την εποχή εκείνη, μετά από μια ναυμαχία τα πλοία των νικητών έπρεπε να ερευνούν ολόκληρη την περιοχή για διάσωση ναυαγών και περισυλλογή των νεκρών. Το έργο αυτό ήταν ιδιαίτερα σημαντικό δεδομένου ότι υπήρχαν πολλοί τραυματίες και ναυαγοί που χαροπάλευαν μέσα στη θάλασσα, μετά το πέρας των ναυμαχιών της εποχής εκείνης, οι οποίες δεν ήταν τόσο άμεσα θανατηφόρες<sup>13</sup>. Μια άλλη σημαντική δίκη είναι και εκεί-

---

διδάσκαλο του Έθνους για να μας διδάξει. Η επιχείρηση με το Δούρειο Ίππο ήταν «δολιότητα» και όχι «στρατήγημα». Βλ. ΠΟΛΙΤΗ Σ., *«Στρατηγήματα και Δολιότητες»*, σελ. 28.

<sup>13</sup> BARRY STRAUSS, «Οι Νεκροί των Αργινουσών και η Διαφωνία για το Αθηναϊκό Ναυτικό», σελ. 50.

νη της Λαμψάκου. Ο Σπαρτιάτης Ναύαρχος Λύσσαυδρος<sup>14</sup> δίκασε μαζί με τους συμμάχους του τους συλληφθέντες Αθηναίους «α τε ήδη παρανενομήκεσαν» στη διάρκεια του πολέμου. Η απόφαση ήταν καταδικαστική σε θάνατο<sup>15</sup>.

Οι Πέρσες της αρχαιότητας ήταν βάρβαροι και ιερόσυλοι. Δεν σεβόντουσαν τίποτα. Κατέστρεφαν όποια πόλη δεν συμμαχούσε μαζί τους και έκαιγαν τους ναούς. Ήταν εχθροί του πολιτισμού. Η Ελλάδα κινδύνευσε σοβαρά απ' αυτούς. Μαζί της και ο υπόλοιπος Κόσμος, στον οποίο δεν θα έφθανε ποτέ ο πολιτισμός μας, αν δεν διαφυλασσόταν με το αίμα των Μαραθονομάχων, των Σαλαμινομάχων και των άλλων αγωνιστών εκείνης της εποχής. Ακόμα περισσότερο μάλιστα, αν ο Αλέξανδρος δεν εξουδετέρωνε μια για πάντα αυτή την απειλή. Γι' αυτό δεν αποφάσισε απλά και μόνο να νικήσει στρατιωτικά τους επίδοξους κατακτητές της Ελλάδας. Φρόντισε για κάτι υπέροχο, μεγαλειώδες αλλά και απόλυτα αποτελεσματικό. Να τους εκπολιτίσει! Ποιός δεν συμφωνεί ότι αυτός δεν ήταν ο καλύτερος τρόπος άμυνας; Αυτό πραγματοποιήσε με τις «κατακτήσεις» του ανάβοντας το φάρο του πολιτισμού σε όλο τον τότε γνωστό κόσμο. Αν ήταν μόνο ένας κατακτητής δεν θα λατρευόταν θεός! Γι' αυτό και στα «Ηθικά περί της Αλεξάνδρου τύχης ή αρετής» παρατηρεί - πολύ ορθά - ο Πλούταρχος ότι: «οι χώρες που δεν γνώρισαν τον Αλέξανδρο, είναι σαν να μην είδαν το φως του ηλίου». Ελευθερώνοντας ο Αλέξανδρος τις πόλεις, όπως επισημαίνει ο Αρριανός, εγκαθίδρυε φιλελεύθερα καθεστώτα διακυβερνήσεως. Απ' όπου κι αν πέρασε δεν γκρέμισε, αντίθετα έκτισε υποδειγματικές πόλεις, μεγαλοπρεπή θέατρα, γυμναστήρια, άνοιξε δρόμους, διέδωσε την ελληνική παιδεία, καθιέρωσε ενιαίο νόμισμα και ανέπτυξε το εμπόριο. Είναι ο πρώτος που έλαβε έμπρακτα θέση κατά των φυλετικών διακρίσεων, όταν παντρεύτηκε την Ασιάτισσα Ρωξάνη<sup>16</sup>. Δεν έκανε όμως μόνο αυτό. Ανέθεσε ανώτερα κρατικά αξιώματα σε ετερόφυλους. Με αυτό τον τρόπο οι κατακτηθέντες δεν ήταν υπόδουλοι. Γενικά ότι έκανε ο Αλέξανδρος ήταν ανάλογο της παιδείας του. Χαρακτηριστικό παράδειγμα η άψογη συμπεριφορά του στην οικογένεια του Δαρείου. Αναφέρεται δε ότι η μητέρα του Πέρση Βασιλιά, τον αγάπησε τόσο πολύ, που όταν πληροφορήθηκε τον θάνατο του, πέθανε από τη στεναχώρια της. Ο σημαντικότερος αναλυτής της στρατηγικής του 20<sup>ου</sup> αιώνα J.F.C. Fuller<sup>17</sup> σκιαγραφώντας το Μακεδόνα Βασιλιά επισημαίνει ότι η ζωή του, δείχνει άνθρωπο που υποστήριζε τον πλουραλισμό και την ισοτιμία μεταξύ των κοινωνιών. Έδειχνε σεβασμό σε κάθε θρησκεία, αποδοκίμαζε κάθε βαρβαρότητα (σφαγές, λεηλασίες και εξανδραποδισμούς ειδικά μάλιστα των γυναικών). Υπήρξε δε σημαντικός ηγέτης αφού «ο σκοπός της στρατηγικής του ήταν να κερδίζει μεγάλες μάχες, ενώ ο σκοπός της πολιτικής του ήταν να ειρηνεύει και να μην εξοργίζει τον εχθρό του, ούτως ώστε να περιορίζει τον αριθμό των μαχών που έπρεπε να δώσει».

<sup>14</sup> Ο Λύσσαυδρος ήταν γιος του Αριστόκλειτου και ανήκε στο γένος των Ηρακλειδών. Ανέλαβε την αρχηγία τού στόλου ενώ οι Αθηναίοι είχαν συνέλθει απ' την καταστροφή τής Σικελίας (415-413 π.Χ.). Το σημαντικότερο γεγονός που συνδέεται με τον Λύσσαυδρο είναι ότι με την σωστή τακτική του κατανauμάχησε τούς Αθηναίους παρά τούς Αιγός Ποταμούς. Η Σπάρτη τότε έγινε η κυρίαρχη δύναμη. Σε εκστρατεία κατά των Θηβαίων σκοτώθηκε στην Αλίαρτο το 395 π.Χ. Επειδή όταν πέθανε αποκαλύφθηκε ότι ήταν πάμπτωχος, παρά τα τεράστια ποσά που είχε διαχειρισθεί, εγκαταλείφθηκαν οι θυγατέρες τους από τους μνηστήρες τους.

<sup>15</sup> ΓΕΩΡΓΑΚΟΠΟΥΛΟΥ Π., «Οι Αρχές του Δικαστηρίου της Νυρεμβέργης», σελ. 368.

<sup>16</sup> Η Ρωξάνη, δηλαδή «Αστέρα», ήταν κόρη του Οξυάρη, ενός τοπικού άρχοντα μιας περιοχής της τότε Περσίας και σήμερα του Αφγανιστάν.

<sup>17</sup> FULLER J.F.C., The Generalship of Alexander the Great (Η Ιδιοφυής Στρατηγική του Μεγάλου Αλεξάνδρου – μετάφραση Κολιόπουλου Κ.).

Ένα άλλο μεγάλο κατόρθωμα του Ελληνικού Πνεύματος είναι η επινόηση μηχανισμών για την ειρηνική επίλυση των διαφορών. Τον 6<sup>ο</sup> π. Χ. αιώνα ιδρύθηκαν το Αμφικτιονικό Συμβούλιο των Δελφών και αργότερα ο Μακεδόνας Φίλιππος ο Β' δημιούργησε την Ελληνική Συμμαχία, η οποία μεταξύ άλλων έργων της είχε και την επίλυση των διαφορών για αποφυγή του πολέμου. Οι δύο αυτοί θεσμοί θυμίζουν τότε την Κοινωνία των Εθνών και τότε τον Οργανισμό Ηνωμένων Εθνών<sup>18</sup>. Υπάρχει όμως μια σημαντική διαφορά. Τα όργανα αυτά των Αρχαίων δεν επέλυαν διεθνείς διαφορές. Το αντικείμενο τους ήταν η επίλυση διαφορών αποκλειστικά μεταξύ Ελληνικών, δηλαδή ομοεθνών κρατών. Παρ' όλα αυτά, γεγονός είναι ότι εδώ στην Ελλάδα γεννήθηκε η ιδέα ενός οργανισμού για την ειρηνική επίλυση των διαφορών, που άρχισε να καρποφορεί διεθνώς μετά από πάρα πολλούς αιώνες.

Τέλος, θα πρέπει να σημειώσουμε κάτι πολύ σημαντικό. Αν και στην ελληνική αρχαιότητα υπήρχαν γραπτοί νόμοι από πολύ νωρίς, οι κανόνες του πολέμου ήταν εθιμικού χαρακτήρα με εξαίρεση μόνο δύο συνθήκες: Η μία μεταξύ πόλεων της Λοκρίδας για αντίποινα σε περίοδο πολέμου και η άλλη μεταξύ Χαλκίδας και Ερέτριας για απαγόρευση της χρήσεως ορισμένων όπλων<sup>19</sup>. Οι νόμοι του πολέμου ήταν άγραφοι. Δεν γράφτηκαν διότι το ήθος των Αρχαίων Ελλήνων, ο πολιτισμός τους και η προσήλωση τους στις Ομηρικές Αρετές της Ιλιάδας και της Οδύσσειας εξασφάλισαν την αυστηρή τήρηση των κανόνων του πολέμου. Ο Δίων στα «περί έθους» μας λέει: *«Και των μεν εγγράφων νόμων ουδέν εν τοις πολέμοις ισχύει. Τα δε έθη φυλάττεται παρά πάσι κán εις εσχάτην έχθραν περιέλθωσι. Το γούν μη κωλύειν τους νεκρούς θάπτειν ουδαμή γέγραπται, αλλ' έθος εστί το ποιούν της φιλάνθρωπίας ταύτης τους κατηχούμενους τυγχάνειν ομοίως το των κηρύκων απέχεσθαι και μόνοις τούτοις πολλήν ασφάλειαν είναι βαδίζουσι»*. Μεγάλη εντύπωση προκαλεί το παραπάνω κείμενο, ειδικά μάλιστα σε ό,τι αφορά την τήρηση των εθίμων ακόμα και στην περίπτωση της «εσχάτης έχθρας». Η τήρηση με τόση σχολαστικότητα των κανόνων του «δικαίου του πολέμου», σε μια εποχή που στην αγριότητα των άλλων λαών δεν χωρούσε καμμία συζήτηση για κάτι ανάλογο, ίσως να είναι το λαμπερότερο δείγμα του Αρχαίου Ελληνικού πολιτισμού που δείχνει χαρακτηριστικά τη μεγάλη διαφορά των προγόνων μας από τους άλλους αρχαίους λαούς.

---

<sup>18</sup> Cf. ΛΙΣΜΑΝΗ Δ., «Περί Πολέμου-Διαβάζοντας τους Αρχαίους», σελ. 25.

<sup>19</sup> ΠΕΡΡΑΚΗ Σ., ΜΑΡΟΥΔΑ Μ.- Ν., Ένοπλες Συρράξεις και Διεθνές Ανθρωπιστικό Δίκαιο, σελ. 12, υποσ. 2.

## ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- ΓΑΓΓΑ Δ. Διεθνές Δίκαιο των Ενόπλων Συγκρούσεων, έκδοση Ι. Σιδέρης, Αθήνα, 2000.
- ΓΕΩΡΓΑΚΟΠΟΥΛΟΥ Π., «Οι Αρχές του Δικαστηρίου της Νυρεμβέργης», Ναυτική Επιθεώρηση, έκδοση Γενικού Επιτελείου Ναυτικού, τεύχος 423, Νοέμβριος–Δεκέμβριος 1983.
- ΓΙΑΡΕΝΗ Ε., «Πόλεμος και Ανθρωπισμός ένας Προβληματισμός Πολλών Χιλιάδων Χρόνων», Στρατιωτική Επιθεώρηση, έκδοση Γενικού Επιτελείου Στρατού, τεύχος 3 Μάιος - Ιούνιος 2004.
- ΖΑΧΑΡΗ Β. «Στρατηγήματα», Διατριβαί επί Στρατιωτικών Θεμάτων Γενικού Ενδιαφέροντος, έκδοση Σ.Σ.Ε., Αθήναι 1954.
- ΗΡΟΔΟΤΟΥ, Ιστορία 9 «Καλλιόπη», έκδοση Κάκτος, Αθήνα 1992.
- ΙΩΑΝΝΙΔΟΥ Κ. Ε., Η Ναυτική Τακτική των Αρχαίων Ελλήνων, Ιούλιος Αύγουστος, Αθήνα 2005.
- ΙΩΑΝΝΙΔΟΥ Κ. Ε., Η Δίκη που Έκρινε τον Πελοποννησιακό Πόλεμο – Η Συγκλονιστική Ναυμαχία των Αργινουσών και η Δίκη των Στρατηγών που Ακολούθησε, Φεβρουάριος – Μάρτιος, Αθήνα 2006.
- ΛΙΣΜΑΝΗ Δ., «Περί Πολέμου-Διαβάζοντας τους Αρχαίους», Θαλασσινοί Απόηχοι, Μάρτιος-Απρίλιος 2005.
- ΛΙΣΜΑΝΗ Δ., «Παραλειπόμενα της Ναυτικής Προϊστορίας, Μύθοι και Αλήθειες», Ναυτική Επιθεώρηση, τεύχος 555, Δεκέμβριος 2005- Ιανουάριος-Φεβρουάριος 2006.
- ΜΑΝΩΛΑ Ε., ΠΑΝΑΓΟΠΟΥΛΟΥ Α., Ελληνικές Ανθρωπιστικές Παραδόσεις, ενημερωτικό φυλλάδιο Ινστιτούτου Κοινωνικών Μελετών Ελληνικού Ερυθρού Σταυρού «Ερρίκος Ντυνάν», Νοέμβριος 1991.
- ΟΜΗΡΟΥ ΙΛΙΑΔΑ, (μετάφραση Καζαντζάκη Ν., Κακριδή. Ι.Θ.), Σχολική Βιβλιοθήκη Κολεγίου Αθηνών, Αθήνα 1983.
- ΟΜΗΡΟΥ ΟΔΥΣΣΕΙΑ, (μετάφραση Εφταλιώτη Α. – Ποριώτη Ν.), έκδοση Ο.Ε.Δ.Β., Αθήνα 1965.
- ΠΑΠΑΔΙΤΣΑ Δ.Π., ΛΑΔΙΑ Ε., Ορφικοί Ύμνοι, έκδοση IMANGO, Αθήνα 1984.
- ΠΑΠΑΚΩΣΤΑ Α., Δημόσιο Διεθνές Δίκαιο – Ειρηνικά και Βίαια Μέσα Επίλυσης Διεθνών Διαφορών, εκδ. Αντ. Σάκκουλα, Αθήνα – Κομοτηνή, 1988.
- ΠΑΠΑΝΤΩΝΙΟΥ Γ., «Πολυαίνου Στρατηγήματα», Γενική Στρατιωτική Επιθεώρησης, μηνιαία έκδοση Γενικού Επιτελείου Στρατού, αριθμός 4 και 5, τεύχη Απριλίου και Μαΐου 1961.
- ΠΑΠΑΝΤΩΝΙΟΥ Γ., «Πολεμικά Διηγήσεις του Ηροδότου (τρόπος συλλογής πληροφοριών, παραπλανήσεις, στρατηγήματα και τεχνάσματα, ηθικά αμοιβαί κ.α)», Γενική Στρατιωτική Επιθεώρησης, μηνιαία έκδοση Γενικού Επιτελείου Στρατού, έτος Ι', αριθμός 1, τεύχος Ιανουαρίου 1959.
- ΠΑΠΑΡΡΗΓΟΠΟΥΛΟΥ Κ. (Με συμπλήρωμα ΔΑΣΚΑΛΑΚΗ Α.), Επίτομος Ιστορία του Ελληνικού Έθνους, εκδόσεις «Περγαμηνάι» Αθήνα, 1955.

ΠΑΤΤΑ Γ., «*Από τας Αμφικτιονίας εις τον Ο.Η.Ε.*», Ναυτική Επιθεώρηση, τεύχος 346, Νοέμβριος – Δεκέμβριος 1970.

ΠΕΡΡΑΚΗ Σ., ΜΑΡΟΥΔΑ Μ.- Ν., Ένοπλες Συρράξεις και Διεθνές Ανθρωπιστικό Δίκαιο, έκδοση Αντ, Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή 2001.

ΠΟΛΙΤΗ Σ., «*Στρατηγήματα και Δολιότητες*», Θαλασσινοί Απόηχοι, τεύχος 68, Ιούλιος Αύγουστος 2005.

ΣΟΥΜΠΑΣΗ Δ., «*Γενικά τινά περί Δικαίου, Ηθικής και Φιλοσοφίας του Πολέμου*», Γενική Στρατιωτική Επιθεώρησης, μηνιαία έκδοση Γενικού Επιτελείου Στρατού, αριθμός 11, Νοέμβριος 1961.

ΧΑΤΖΗΛΟΥΚΑ Ι. Διεθνές Δίκαιο του Πολέμου, εκδ. Υπουργείου Στρατιωτικών, Αθήνα 1912.

DRAPER G.I.A.D., «*Το Δίκαιον του Πολέμου και η Στρατιωτική Εκπαίδευσις*», (μετάφραση Βραχάτη Ι. από την Βρετανική Στρατιωτική Επιθεώρηση R.U.S.I. τεύχος Αυγούστου 1966), Γενική Στρατιωτική Επιθεώρησης, μηνιαία έκδοση Γενικού Επιτελείου Στρατού, αριθμός 9, Σεπτέμβριος 1967.

FULLER J.F.C., *The Generalship of Alexander the Great* (Η Ιδιοφυής Στρατηγική του Μεγάλου Αλεξάνδρου – μετάφραση Κολιόπουλου Κ.), εκδόσεις Ποιότητα, Αθήνα 2004.

POLITIS S., “Stratagems, deceits and international law – Examples from history”, (Στρατηγήματα, δολιότητες και το Διεθνές Δίκαιο - Παραδείγματα από την Ιστορία). Πρακτικά 8<sup>th</sup> Annual Military History Working Group Conference 2008 με θέμα “Experience of War” Λουμπλιάνα Σλοβενίας, 21-23 Απριλίου 2008.

STRAUSS BARRY, «*Οι Νεκροί των Αργινουσών και η Διαφωνία για το Αθηναϊκό Ναυτικό*», (μετάφραση Κονιώτη Μ.), Ναυτική Επιθεώρηση, έκδοση Γενικού Επιτελείου Ναυτικού, τεύχος 545, Ιανουάριος-Φεβρουάριος 2004.

ZAMAROFSKY B. Ελληνική Μυθολογία - Θεοί και Ήρωες, τ. 4<sup>ος</sup>, έκδοση Ηλιάδη, Αθήνα, σελ. 577.

